

Małgorzata Wolszczak

Szkoła jako klasa

Przez wieki kreślono sylwetkę idealnego nauczyciela, która ulegała zmianie wraz z zadaniami i funkcją, jaką pełnił on w społeczeństwie w określonym czasie. Zawsze jednak zasadniczą rolą nauczyciela było uspołecznienie dzieci i przekazanie im wiedzy, dziedzictwa kulturowego, aby były przygotowane do funkcjonowania w społeczeństwie.

Predyspozycje nauczyciela XXI wieku

*Zawód nauczycielski należy do najstarszych zawodów na świecie. Nauczanie bowiem młodzieży było zaliczane zawsze do najbardziej tradycyjnych obowiązków każdego społeczeństwa. Stąd też z zawodem nauczycielskim spotykamy się w dziejach każdego narodu od chwili, gdy przechodzi on z okresu dzikości do bardziej cywilizowanego rozwoju¹ – napisał historyk wychowania Łukasz Kurdybacha. Przez wieki kreślono sylwetkę idealnego nauczyciela, która ulegała zmianie wraz z zadaniami i funkcją, jaką pełnił on w społeczeństwie w określonym czasie. Zawsze jednak zasadniczą rolą nauczyciela było uspołecznienie dzieci i przekazanie im wiedzy, dziedzictwa kulturowego, aby były przygotowane do funkcjonowania w społeczeństwie. Współcześnie jedna z definicji określa nauczyciela jako *osobę posiadającą potwierdzone osobiste predyspozycje i kompetencje poparte odpowiednim wykształceniem wyższym kierunkowym oraz przygotowaniem pedagogicznym i zawodowym do nauczania formalnego w oświacie*². Jakie predyspozycje powinien zatem posiadać nauczyciel XXI wieku? Swoje obszernie rozważania na ten temat Barbara Ostrowska zakończyła podaniem gotowego przepisu: *Ogrom entuzjazmu i fascynacji swoją pracą, hektolitry odwagi do uczenia się i popętniania błędów, masa innowacyjności przejawiającej się nie tylko w użyciu technologii, ale przede wszystkim w rewolucji w sposobie myślenia o roli nauczyciela w szkole*³.*

¹ Kurdybacha Ł. *Historia wychowania*, t. 1, Warszawa 1967.

² Źródło: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Nauczyciel>

³ Ostrowska B. *Przepis na nauczyciela XXI wieku*, Meritum nr 4(31)/2013.

⁴ Gardner H. *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Warszawa 2009.

Wielorako inteligentni

Wbrew uprzedzeniom i stereotypom współczesna szkoła uległa wielu przemianom. Przede wszystkim dotyczy to roli nauczyciela, którego zadaniem jest coraz częściej wprowadzenie do tematu i motywowanie uczniów do samodzielnej pracy zamiast tradycyjnego przekazywania wiedzy, która jest teraz łatwiej dostępna dla ucznia dzięki różnorodnym zasobom. Szkoła XXI wieku jest coraz częściej miejscem dyskusji, czasami debaty, wymiany poglądów, wspólnych poszukiwań rozwiązania problemów. Od nauczyciela nie oczekuje się nieomyślności, ale innowacyjności w sposobie przekazywania wiedzy z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Niezmiernie ważne pozostają jednak predyspozycje interpersonalne i społeczne, wiedza kierunkowa oraz wiedza na temat tych, których będzie uczył.

Wbrew uprzedzeniom i stereotypom współczesna szkoła uległa wielu przemianom

Rewolucją w sposobie myślenia o inteligencji i samym uczeniu oraz roli nauczyciela w szkole jest teoria wielorakich inteligencji Howarda Gardniera⁴.

Programy nauczania realizowane w szkołach oraz ci, którzy je realizują, zwracają szczególną uwagę na intelektualne predyspozycje uczniów, z naciskiem na edukację językową i matematyczną. Skłonność do ujednolicenia procesu nauczania niezależnie od zdolności uczniów budziła i budzi zaniepokojenie świadomych tego nauczycieli. Jedna podstawa programowa adresowana do uczniów z przeciętnym i ponadprzeciętnym intelektem powoduje, że nawet gdy nauczyciel widzi, że uczeń z różnych względów nigdy nie opanuje założonych wymagań, to i tak musi je egzekwować, aby posiadał on elementarną wiedzę i umiejętności wymagane w czasie sprawdzianu czy egzaminu zewnętrznego, czy niezbędne na kolejnym etapie kształcenia. Uczniowie posiadają różne zdolności poznawcze i odmienne style poznawania. Przekonanie, że ludzie się różnią, a poznawczą kompetencję człowieka lepiej opisuje się w kategoriach zbioru zdolności, talentów czy umiejętności umysłowych, nazywanych inteligencjami, było ideą, która przyświecała twórcom teorii inteligencji wielorakich. Gardner rozróżnia obecnie osiem typów inteligencji – językową, logiczno-matematyczną, muzyczną, przestrzenną, cielesno-kinestetyczną, interpersonalną, intrapersonalną oraz przyrodniczą – które każdy posiada od urodzenia. Podkreśla jednak, że nie ma dwóch osób, które mają dokładnie taką samą kombinację inteligencji, a stopień, w jakim dana inteligencja się rozwinię u danej osoby, jest w dużym stopniu zależny od edukacji oraz kultury, w której się ona wychowuje.

Każdy uczeń ma talent...

Teoria inteligencji wielorakich zmusza do przeomyślenia sposobu, w jaki nauczyciele powinni podchodzić do przedmiotów i tematów, których uczą. Wiąże się to z tworzeniem środowiska edukacyjnego, odpowiedniego dla wszystkich uczestników procesu edukacji. Konsekwencją tej teorii jest to, że każde zagadnienie będące przedmiotem nauczania można przedstawić uczniom za pomocą metody adresowanej do konkretnego rodzaju inteligencji. Innowacyjni nauczyciele, którzy kierują się zróżnicowanymi profilami intelektualnymi uczniów, rezygnują z jednego stylu nauczania dla wszystkich uczniów na rzecz bardziej dopasowanego do ich indywidualnych potrzeb. Poszukują odpowiedniego kanału, który umożliwi skuteczne przekazywanie wiedzy i umiejętności. Szczególnego podejścia wymaga od wszystkich nauczycieli praca z uczniami niepełnosprawnymi intelektualnie, którzy coraz częściej uczą się w szkołach ogólnodostępnych i zgodnie z założen-

niem Gardnera też *mają pełen wachlarz inteligencji*, które są w znacznym stopniu nawzajem od siebie niezależne. Sprawą wielkiej wagi jest ocenienie tej kombinacji inteligencji, która umożliwi uczniowi podejmowanie w przyszłości pewnej roli zawodowej. Rozwój ucznia jest optymalny, jeżeli proces nauczania i wychowania jest zindywidualizowany oraz realizowany w warunkach zapewniających zaspokojenie prawidłowego rozwoju potrzeb.

Nawet gdy nauczyciel widzi, że uczeń z różnych względów nigdy nie opanuje założonych wymagań, to i tak musi je egzekwować

Skora każda osoba ma jakiś talent, większy lub mniejszy, ważne jest, aby odpowiednio wcześniej został on dostrzeżony i rozwijany. Przyniesie to korzyści zarówno uczniowi, który będzie czerpał radość z wykonywania tego, w czym jest dobry, angażując się w wykonywaną pracę, jak i nauczycielowi, który umożliwi mu przeżywanie sukcesu. Przykładem rozbieżności między edukacją a talentem jest biografia Tadeusza Boya-Żeleńskiego, który ukończył studia medyczne, pracował jako pediatra, by w wieku 45 lat porzucić wyuczony zawód i oddać się pracy literackiej i translatorskiej i przekładać na język polski wiele dzieł literatury francuskiej. Dopiero ta praca umożliwiła mu osiągnięcie licznych sukcesów zawodowych i z pewnością dostarczała radości z tworzenia. Aby unikać tego typu rozbieżności, w odkrywaniu talentów zaangażować się muszą wszyscy uczestnicy procesu edukacji: nauczyciele, rodzice i sam uczeń, jednak niezwykle istotna jest wiedza nauczycieli na temat profili inteligencji uczniów, bo chociaż teoria inteligencji wielorakich powstała na początku lat 80. ubiegłego wieku, to niektórzy nauczyciele wciąż nie są jej w pełni świadomi, a zdaniem Gardnera celem każdej szkoły powinno być pomaganie uczniom w rozwoju inteligencji wielorakich.

...ale jaki?

Ważnym elementem współczesnej szkoły jest identyfikacja i rozwój uczniowskich talentów, dlatego nauczyciele podejmują wiele działań, aby rozpoznać, jakie zdolności posiadają ich uczniowie.

Identyfikacji uczniowskich talentów służą różne sytuacje szkolne, m.in. zawody, konkursy wiedzy i umiejętności (przedmiotowe i ponadprzedmiotowe) czy uroczystości szkolne, podczas których uczniowie mogą zaprezentować różnego rodzaju zdolności artystyczne. Coraz częściej jednak organizowane są specjalne uroczystości, Szkolne Dni Odkrywania Talentów, kiedy to w formie różnorodnych warsztatów tematycznych podejmuje się próby odkrywania zdolności ponadprzedmiotowych. Szkolne Dni Odkrywania Talentów wymagają starannego przygotowania, często z udziałem specjalistów, którzy prowadzą warsztaty (np. ratownik medyczny, aktor, kucharz, malarz, rzeźbiarz, chemik, trener piłkarski) i niezmiennie cieszą się dużym zainteresowaniem uczniów, którzy samodzielnie dokonują wyboru, w których warsztatach chcą uczestniczyć. Warsztaty kończą się prezentacją wytworów uczniowskich talentów i wielokrotnie są dla nauczycieli dużą niespodzianką. W ramach zajęć pozalekcyjnych, po uprzednim rozpoznaniu potrzeb, organizowane są zajęcia umożliwiające rozwój rozpoznanych talentów. Jeśli szkoła prowadzi zajęcia rozwijające uzdolnienia i zainteresowania uczniów, może aplikować o tytuł Szkoły Odkrywców Talentów, który przyznaje szkole dyrektor Ośrodka Rozwoju Edukacji, jeśli prowadzone są w niej minimum **trzy różne rodzaje zajęć** dla uczniów zdolnych przez **trzech różnych nauczycieli**. Tworzona jest również sieć Szkół Odkrywców Talentów/Miejsc Odkrywania Talentów⁵.

Kształcenie ustawiczne to konieczność

Rzeczywistość szkolna wymusza na nauczycielach potrzebę ustawicznego kształcenia, uzupełniania wiedzy i umiejętności. Współczesna pedeutologia zakłada, że *wraz z postępem wiedzy i elektronicznych środków nauczania zwiększa się wymagania wobec nauczyciela. Powstaje realna potrzeba, a właściwie konieczność jego ustawicznej edukacji. Kwalifikacje nauczycieli nie mają postaci finalnej*⁶. Od nauczyciela oczekuje się stałej troski o własny rozwój intelektualny, w zasadzie proces ten wydłuża się na cały okres jego aktywności zawodowej. Nauczyciele w większości mają tego świadomość, ale różne motywacje skłaniają ich do podnoszenia lub nabywania kwalifikacji. Wskaźniki demograficzne powodują, że – szczególnie w mniejszych szkołach – zmienia się strategia kształcenia

nauczycieli na rzecz kształcenia dwu- lub wieloprzeciotowego w celu zapewnienia stabilizacji zawodowej. Nauczyciele coraz częściej korzystają z różnych form doksztalcania, aby uzupełnić swoją wiedzę i umiejętności korzystania ze stale rozwijających się technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Tu najczęściej motywacją jest obawa związana z tym, że uczniowie, funkcjonujący na co dzień w środowisku informatycznym (gry komputerowe, aktywność na portalach społecznościowych, korzystanie z różnego rodzaju komunikatorów i nośników), mogą być bardziej świadomi cyfrowo od nauczyciela, „przerosnąć mistrza”, co zostało już określone jako „inwersja pedagogiczna”. Bardzo ważna jest też zarówno potrzeba, jaki i chęć pokazania efektywnego wykorzystania narzędzi informatycznych w nauczaniu danego przedmiotu, aby uczenie się było atrakcyjne, nowoczesne, związane z środowiskiem ucznia.

Rzeczywistość szkolna wymusza na nauczycielach potrzebę ustawicznego kształcenia, uzupełniania wiedzy i umiejętności

Konsekwencją funkcjonowania młodzieży w środowisku informatycznym są od jakiegoś czasu problemy związane ze zjawiskiem cyberprzemocy. Stosunkowo nowe kwestie wychowawcze wymagają od pedagogów weryfikacji oddziaływań wychowawczych i pedagogicznych. Również obecność w szkole ogólnodostępnej uczniowie ze specjalnymi i specyficznymi trudnościami w nauce i konieczność organizacji dla nich pomocy psychologiczno-pedagogicznej w myśl rozporządzenia MEN z dnia 30 kwietnia 2013 roku⁷ powoduje, że nauczyciele podejmują doksztalcanie w ramach studiów podyplomowych czy kursów kwalifikacyjnych, najczęściej na kierunkach oligofrenopedagogika i terapia pedagogiczna. Nauczyciele innowacyjni, kreatywni, mający wysoką świadomość tego, że rozwijać drugiego człowieka może tylko ten, kto sam dba o swój rozwój, doksztalcają się w różny sposób, aby doskonalić swój warsztat. Oprócz korzystania z tradycyjnych form doksztalcania (kursy, warsztaty, szkolenia, konferencje, seminaria) nauczyciele coraz częściej biorą udział w nauczaniu na odległość, coraz więcej

⁵ Źródło: <http://www.ore.edu.pl/odkrywamytalenty>

⁶ Kwiatkowska H. *Pedeutologia*, Warszawa 2008.

⁷ Dz. U., poz. 532.

ośrodków promuje bowiem i upowszechnia rozmaite formy e-nauczania.

Zindywidualizowane kształcenie nauczycieli nie zapewni jednak możliwości poznania potrzeb szkoły, dlatego ważne jest tworzenie zespołów nauczycielskich. W ramach zespołów (przedmiotowych, wychowawczych) nauczyciele dzielą się zdobytą indywidualnie wiedzą w celu upowszechniania jej w pracy z uczniami i ich rodzicami, ale również tworzą narzędzia wpływające na podniesienie jakości pracy szkoły – programy nauczania, przedmiotowe systemy oceniania, procedury, regulaminy konkursów. Wewnątrzszkolne doskonalenie nauczycieli ma na celu podniesienie wiedzy i umiejętności przedmiotowych oraz ponadprzedmiotowych. Może być realizowane zarówno we własnym zakresie, jak i przy udziale doradców metodycznych, ekspertów, specjalistów.

Rola dyrektora szkoły w procesie rozwoju zawodowego nauczycieli

Dla rozwoju zawodowego nauczycieli szczególnie ważne jest tworzenie w środowisku szkolnym odpowiednich warunków, aby chcieli i mogli doskonalić siebie i swój warsztat pracy. Ważną rolę w tym procesie pełni dyrektor szkoły jako jego inspirator i organizator, co znajduje potwierdzenie w stosownych aktach prawnych. *Dyrektor szkoły odpowiedzialny jest w szczególności za zapewnienie pomocy nauczycielom w realizacji ich zadań i ich doskonaleniu zawodowym*⁸. Również w odniesieniu do procedury awansu zawodowego rozporządzenie MEN nakłada na dyrektora obowiązek stworzenia nauczycielowi warunków *udziału w formach kształcenia ustawicznego, jeżeli wynika to z zatwierdzonego planu rozwoju zawodowego i potrzeb szkoły*⁹. Doskonalenie zawodowe to także element nadzoru pedagogicznego dyrektora szkoły, z którego wynika, że *dyrektor szkoły lub placówki publicznej we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze, w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego wspomaga nauczycieli w realizacji ich zadań, w szczególności przez motywowanie do doskonalenia i rozwoju zawodowego*¹⁰.

Jednak ani ustawy, ani rozporządzenia nie spełnią zakładanej roli, jeśli dyrektor pozbawiony będzie chęci, potrzeby i cech indywidualnych nakierowanych na rozwój pożądanego działania szkoły i jeśli sam nie będzie dążył do osobistego rozwoju. Tylko otwarty na zmiany, twórczy, nowatorski dyrektor jest w stanie zainspirować nauczycieli do innowacyjnych działań, do indywidualnego rozwoju, by oni z kolei zachęcali do rozwoju swoich uczniów.

Ani ustawy, ani rozporządzenia nie spełnią zakładanej roli, jeśli dyrektor pozbawiony będzie chęci, potrzeby i cech indywidualnych nakierowanych na rozwój pożądanego działania szkoły i jeśli sam nie będzie dążył do osobistego rozwoju

Innym ważnym zagadnieniem jest poznanie profilu intelektualnego każdego z nauczycieli, określenie inteligencji wiodących i wspierających, mocnych i słabych stron, aby umiejętnie przydzielić nauczycielom różne zadania wynikające z funkcjonowania szkoły – jeden świetnie współpracuje z młodzieżą jako opiekun samorządu uczniowskiego, inny realizuje ciekawe projekty, kolejny jest znakomitym organizatorem wyjazdów edukacyjnych, a jeszcze inny umiejętnie angażuje młodzież w redagowanie gazety szkolnej lub rozwija jej zainteresowania artystyczne. Każda z ról jest inna, ale każda niezwykle istotna i ważne jest, aby była przez dyrektora zauważona i doceniona. Kilkuletnie doświadczenie na stanowisku dyrektora pozwala mi stwierdzić, że każdy nauczyciel ma talent, który powinien zostać przez dyrektora rozpoznany i odpowiednio zagospodarowany. Zgodnie z teorią inteligencji wielorakich nauczyciele wyposażeni są w pełen wachlarz inteligencji, jednak w sposób szczególny obdarzeni są inteligencją interpersonalną, która umożliwia im właściwe relacje międzyludzkie. Dzięki niej potrafią

⁸ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta nauczyciela, Dz. U. z 2014 r., poz. 191, art. 7.

⁹ Rozporządzenie MEN z dnia 1 marca 2013 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli, Dz. U., poz. 393 § 4.

¹⁰ Rozporządzenie MEN z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego, Dz. U. Nr 168, poz. 1324 oraz z 2013 r., poz. 560.

wyrażać swoje poglądy, ale też słuchać wypowiedzi innych. Mają także dodatkowo bardziej rozwiniętą zdolność dotyczącą nauczanego przedmiotu, np. inteligencja cielesno-kinestetyczna wyróżnia nauczycieli wychowania fizycznego, a logiczno-matematyczna nauczycieli przedmiotów matematycznych. I tu znowu sprawą wielkiej wagi jest ocenienie tej kombinacji inteligencji, która umożliwi każdemu nauczycielowi podejmowanie pewnej roli zawodowej i stworzy warunki komfortowej pracy. Należy mieć również świadomość słabych stron każdego nauczyciela, co ma szczególne znaczenie przy powoływaniu różnych zespołów zadaniowych.

**Szkoła to klasa,
w której
wychowawcą nauczycieli
jest dyrektor szkoły,
z kolei nauczyciele
to przewodnicy uczniów po
świecie wiedzy
i umiejętności,
coraz częściej tutorzy**

Aby umiejętnie kierować rozwojem zawodowym nauczycieli, dyrektor musi zadbać o nawiązywanie dobrze zorganizowanej, opartej na wzajemnym zrozumieniu i partnerstwie współpracy z gronem pedagogicznym, o jego integrację oraz racjonalizację procesów informacyjnych, decyzyjnych i motywacyjnych.

Szkoła jako klasa

Umiejętne wykorzystanie predyspozycji i motywacji nauczycieli to istota nowoczesnej szkoły, w której wszyscy: kadra kierownicza, nauczyciele i uczniowie uczestniczą w procesie kształcenia z wykorzystaniem nowoczesnych metod i technologii. Współczesna szkoła musi być otwarta na potrzeby zmieniającej się rzeczywistości i sprzyjać procesom optymalizacji sukcesów zarówno uczniów, jak i nauczycieli poprzez wykorzystanie najnowszych sposobów motywowania ich do kreatywności w działaniu. Szkoła to klasa, w której wychowawcą nauczycieli jest dyrektor szkoły, z kolei nauczyciele to przewodnicy uczniów po świecie wiedzy i umiejętności, coraz częściej tutorzy. Świadomość tego, że kształtują drugiego człowieka, motywuje

nauczycieli do odpowiedzialności za wyniki swej pracy weryfikowane w czasie sprawdzianów, egzaminów – zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Silnie dochodzi ona do głosu, gdy uczeń ponosi porażkę. Nauczyciel, którego stać na refleksję, będzie szukał odpowiedzi na pytanie: „Co mogłem zrobić inaczej?”.

Pragnieniem każdego nauczyciela – biorącym się z powołania oraz systemu nadzoru, a nie zapewnieniu o wyższym uposażeniu – jest, aby z każdego ucznia wydobyć to, co w nim najlepsze, w oparciu o jego indywidualny profil inteligencji. Aby być skutecznym, potrzebna jest wiedza metodyczna oraz znajomość narzędzi, które wesprą ucznia w rozwoju.

Bibliografia i webgrafia

1. Gardner H. *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Warszawa 2009.
2. Kurdybacha Ł. *Historia wychowania*, t. 1, Warszawa 1967.
3. Kwiatkowska H. *Pedeutologia*, Warszawa 2008.
4. Mead M. *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Warszawa 2000.
5. Ostrowska B. *Przepis na nauczyciela XXI wieku*, Meritum nr 4(31)/2013.
6. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Nauczyciel>
7. <http://www.ore.edu.pl/odkrywamytalenty>
8. <http://www.prawo.vulcan.edu.pl>

Małgorzata Wolszczak jest absolwentką Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, nauczycielką języka polskiego, od 2007 roku dyrektorem Publicznego Gimnazjum im. bp. Jana Chrapka w Świerżach Górnych.